

ДЕБІТОРСЬКА ЗАБОРГОВАНІСТЬ ЗА УМОВ ВИКОРИСТАННЯ РІЗНИХ ФОРМ РОЗРАХУНКІВ МІЖ ПІДПРИЄМСТВАМИ

Здійснено аналіз використання різних форм розрахунків між підприємствами з виокремленням тих, що сприяють прискоренню сплати сум дебіторської заборгованості

Постановка проблеми. Нормальне функціонування облікового процесу неможливе без надійної системи розрахунків між суб'єктами господарської діяльності, яка забезпечує надійність та швидкість проведення платежів. На сьогоднішній день в Україні приділяється недостатня увага державному та незалежному контролю за своєчасністю розрахунків. У зв'язку з цим відповідальність учасників розрахунків є низькою, а у деяких випадках і зовсім відсутньою, що призводить до виникнення значних сум дебіторської заборгованості та зумовлює проблематичність її погашення.

Стан вивчення проблеми. Систему розрахунків між підприємствами в сучасних ринкових умовах необхідно розглядати різносторонньо, враховуючи можливість та побажання сторін. Виходячи з цього, оплата товарів, робіт та послуг може здійснюватися як з використанням грошових коштів (готівкова та безготівкова форма розрахунків), так і за їх відсутністю (бартерні операції, залік взаємної заборгованості, уступка права вимоги, розрахунки векселями).

Мета дослідження. Метою дослідження є розгляд та здійснення аналізу різних форм розрахунків між підприємствами та виявлення їх впливу на розміри дебіторської заборгованості.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням взаємозв'язку виникнення дебіторської заборгованості та використання різних форм розрахунків займаються наступні науковці: Лігоненко Л.О., Новікова Н.М., Носач Л.Л., Гудзь О.Є., Лисиця Т., Самойленко М., Веретельний Н.І. Проте дане питання потребує подальшого розгляду та дослідження, так як використання превентивних заходів для попередження виникнення громіздких сум дебіторської заборгованості є актуальною проблемою сьогодення.

Викладення основного матеріалу дослідження. Оплата товарів, робіт, послуг грошовими коштами полягає у погашенні зобов'язань між контрагентами шляхом перерахування відповідних грошових коштів на розрахункові рахунки (безготівкова форма розрахунків) або готівкою через касу підприємства (готівкова форма розрахунків). Варто зазначити, що форма розрахунків між покупцем та постачальником повинна бути визначена

укладеним між ними договором, який у обов'язковому порядку повинен містити істотні (суттєві) умови, включаючи порядок та форму розрахунків. Невиконання контрагентами своїх обов'язків, на наш погляд, є результатом відсутності обумовлення у договорах майнової відповідальності покупців за неналежне виконання взятих на себе зобов'язань.

У кризових умовах економіки найбільш розповсюдженими є розрахунки грошима у вигляді готівкової та безготівкової форм у зв'язку із забезпеченням повного та своєчасного виконання зобов'язань. У даному випадку у бухгалтерському обліку не відображається дебіторська та кредиторська заборгованість. Проте законодавством визначені обмеження готівкових розрахунків протягом одного дня через касу підприємства (10 тис. грн. одному контрагенту) з метою спонукання суб'єктів господарювання до здійснення розрахунків безготівковим шляхом, що сприяє прозорості здійснюваних платежів.

Отже, основний обсяг платежів в Україні здійснюється через безготівкові розрахунки.

Суб'єкти господарювання для здійснення розрахунків самостійно обирають види платіжних інструментів, які в свою чергу, передбачені Інструкцією про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті [8]:

- платіжне доручення;
- платіжна вимога-доручення;
- платіжна вимога;
- розрахунковий чек;
- акредитив.

Також Інструкцією передбачено використання векселів та спеціальних платіжних засобів, зокрема платіжних карток (у т. ч. корпоративних платіжних карток).

Вибору раціональної форми розрахунків, на нашу думку, повинна бути приділена значна увага, адже це дозволить скоротити час між датою відвантаження товарів (робіт, послуг) та датою отримання коштів за здійснену операцію. При чому, обов'язковою умовою залишається фіксування обраної форми розрахунків у договорі між контрагентами.

Порівняльний аналіз різних видів безготівкових платіжних інструментів поданий у таблиці 1.

Таблиця 1. Порівняльний аналіз безготівкових платіжних інструментів

Платіжний інструмент 1	Сутність 2	Особливості застосування 3
Платіжне доручення	розрахунковий документ, що містить письмове доручення платника обслуговуючому банку про списання зі свого рахунку зазначеної суми коштів та її перерахування на рахунок отримувача.	Платник може давати доручення про списання коштів зі свого рахунку на паперових бланках розрахункових документів, а також у вигляді електронного розрахункового документа. Платник до настання дати валютування може відкликати кошти, які до зарахування на рахунок отримувача обліковуються в банку, що обслуговує отримувача. Це, на нашу думку, дає місце для додаткових махінацій зі сторони покупця. Даний платіжний інструмент не гарантує оплату дебіторської заборгованості.
Платіжна вимога-доручення	розрахунковий документ, який складається з двох частин: – верхньої – вимоги отримувача безпосередньо до платника про сплату визначеної суми коштів; – нижньої – доручення платника банку про списання зі свого рахунку визначеної ним суми коштів та перерахування її на рахунок отримувача.	Можуть застосовуватися в розрахунках усіма учасниками безготівкових розрахунків. Платіжна вимога-доручення повертається без виконання, якщо сума, що зазначена платником, перевищує суму, що є на його рахунку.
Платіжна вимога	розрахунковий документ, що містить вимогу стягувача або в разі договірної списання отримувача до банку, що обслуговує платника, здійснити без погодження з платником переказ визначеної суми коштів з рахунку платника на рахунок отримувача.	Застосовуються при розрахунках за поставлені товари, виконані роботи, надані послуги. Розрахунки можуть здійснюватися з попереднім акцептом та без акцепту. Своєчасне подання платіжної вимоги не гарантує погашення дебіторської заборгованості, так як на рахунок платника можуть бути відсутніми грошові кошти. Дана форма розрахунків направлена на захист інтересів покупця (стосовно перевірки якості та кількості вантажу та його відповідності умовам договору, існує можливість відмовитись від оплати за суттєвими причинами)

Продовження табл. 1

1	2	3
Розрахунковий чек	Розрахунковий документ, що містить нічим не обумовлене письмове розпорядження власника рахунку (чекодавця) банку-емітенту, у якому відкрито його рахунок, про сплату чекодержателю зазначеної в чеку суми коштів	Використовуються в безготівкових розрахунках підприємств та фізичних осіб з метою скорочення розрахунків готівкою за отримані товари (виконані роботи, надані послуги). Для гарантованої оплати чеків чекодавець бронює кошти на окремому аналітичному рахунку "Розрахунки чеками" відповідних балансових рахунків у банку-емітенті, що є запорукою сплати коштів. Чекова книжка може видаватися для розрахунків з будь-яким конкретним постачальником або з різними постачальниками.
Акредитив	договір, що містить зобов'язання банку-емітента, за яким цей банк за дорученням клієнта (заявника акредитива) або від свого імені проти документів, які відповідають умовам акредитива, зобов'язаний виконати платіж на користь бенефіціара або доручає іншому (виконуючому) банку здійснити цей платіж	Розрахунки за допомогою акредитиву покликані наблизити момент відвантаження та платежу. Є зручним з точки зору постачальника (у разі відкриття покритого безвідкличного акредитиву є гарантія оплати товарів, робіт, послуг). Для покупця позитивним моментом є те, що після відвантаження продукції (виконання робіт, надання послуг) бенефіціар подає виконуючому банку потрібні документи, що передбачені умовами акредитива, які той в свою чергу ретельно перевіряє щодо дотримання всіх умов акредитива і в разі порушення хоча б однієї з умов не проводить виплати. Це слугує запорукою отримання для покупця товарів, робіт, послуг якості та кількості, що обумовлена договором. Строковість акредитиву також є важливим регулюючим та дисциплінуючим елементом, що забезпечує своєчасне отримання товарів, виконання робіт, надання послуг, адже у випадку прострочки подання необхідних документів акредитив не оплачується.

В теперішній час широкого розповсюдження набули сучасні технології розрахунків – системи дистанційного обслуговування, що прискорюють та спрощують процес подання платіжних документів у банк.

Дистанційне обслуговування здійснюється з використанням електронних розрахункових документів, хоча використання документів на паперових носіях не виключається, що, на наш погляд, сприяє зменшенню залежності облікового процесу від надзвичайних обставин.

Як свідчить зарубіжний досвід, інтерактивна взаємодія підприємств з банками вимагає надійної системи захисту від несанкціонованого доступу до інформації. Дистанційне обслуговування рахунку може здійснюватися за допомогою наступних систем:

– "Клієнт-банк" дозволяє керувати рахунками в банку й отримувати всю поточну інформацію про рух коштів на рахунках не виходячи з офісу. Система "Клієнт-Банк" надає наступні можливості: протягом операційного дня банку відправляти платежі на списання; одержувати поточну інформацію про зарахування і списання коштів з рахунків; одержувати виписки про рух коштів по рахунках за попередній банківський день (заклучні); одержувати курси валют НБУ.

– "Клієнт-Інтернет-банк" – система електронного платіжного документообігу між банком та клієнтами із використанням відповідних каналів зв'язку, яка дозволяє підтримувати зв'язок з банком безпосередньо з ПК, за наявності або відсутності мережі Internet. Перевагами системи є: спрощена схема доступу до поточного рахунку; швидкість і надійність отримання інформації; одночасний цілодобовий доступ до всіх власних рахунків, відкритих у

різних філіях банку та з будь-якого комп'ютера, підключеного до мережі Internet; перегляд і керування материнською структурою юридичної особи рахунками своїх філій чи структурних підрозділів.

– "Телефонний банкінг" – дистанційне обслуговування клієнтів за допомогою телефонних каналів зв'язку (для здійснення операцій за рахунком клієнта (оплата комунальних послуг, телефонних переговорів тощо).

Проте для підприємств, що користуються системами дистанційного обслуговування, існують певні незручності, тому що банк має право перевіряти дотримання вимог з питань безпеки оброблення електронних розрахункових документів (передбачається заздалегідь в договорі банківського обслуговування).

Негрошовими способами розрахунків між покупцем та постачальником є: залік взаємної заборгованості, бартерні (товарообмінні операції), уступка права вимоги, розрахунки векселями.

До розрахунків, що здійснюються як залік взаємної заборгованості платників, належать розрахунки, за якими взаємні зобов'язання боржників і кредиторів погашаються в рівнозначних сумах, і лише за їх різницею здійснюється платіж на загальних підставах. Ці розрахунки можуть здійснюватися шляхом зарахування зобов'язань між двома платниками або групою платників усіх форм власності однієї або різних галузей господарства [8]. Порядок здійснення розрахунків при заліку взаємної заборгованості поданий на рисунку 1.

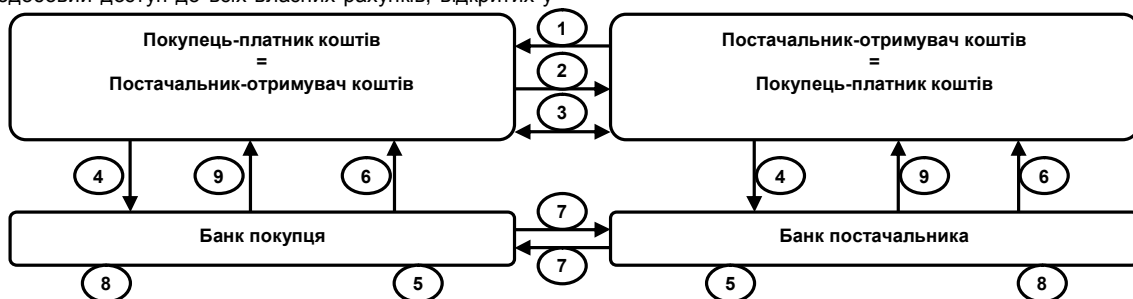

Рис. 1. Порядок здійснення розрахунків при заліку взаємної заборгованості

1 – підприємство-постачальник відвантажує продукцію підприємству-покупцю; 2 – підприємство, що було покупцем, як постачальник відвантажує продукцію підприємству, що було постачальником як покупцю; 3 – складається акт звірення взаємної заборгованості між підприємствами; 4 – підприємство-боржник (покупець, постачальник) подає до банку, що його обслуговує, платіжне доручення; 5 – банк боржника списує з його

рахунку кошти; 6 – банк боржника повідомляє власника рахунку про списання коштів; 7 – банк боржника передає платіжне доручення на відповідну суму до банку підприємства – отримувача коштів; 8 – банк отримувача коштів зараховує кошти на його рахунок – отримувача коштів; 9 – банк отримувача коштів повідомляє отримувача коштів про надходження коштів на його рахунок.

Здійснення взаємозаліку передбачає погашення суми вимог, пред'явлених до сплати однією стороною, шляхом їх зменшення на суму зустрічної вимоги, що пред'явлена іншою стороною. Для погашення дебіторської заборгованості залік зустрічних вимог має суттєву перевагу – сприяє прискоренню оборотності капіталу підприємства.

Проте, здійснення взаємозаліку передбачає існування певних критеріїв, а саме: однорідність вимог (товарний борг можна зараховувати лише проти товарного) та пред'явлення вимог до взаємозаліку можливе лише у випадку настання терміну їх виконання (при чому взаємозалік не здійснюється при закінченні терміну позовної давності).

Підприємства повинні передбачати у договорах періодичність звіряння взаємної заборгованості (з обов'язковим складанням акта звіряння).

Підставою для погашення дебіторської заборгованості у бухгалтерському обліку можуть бути наступні документи: акт звірки погашення взаємної заборгованості, протокол проведення взаємозаліку або згода про погашення взаємних зобов'язань.

Варто зазначити, що взаємозалік може здійснюватися між мережею підприємств, проте, у даному випадку виникає необхідність використання послуг спеціалізованих фінансових закладів – клірингових структур, що дозволяють підвищити надійність розрахунків між підприємствами та забезпечують захист інформації від її неправомірного використання.

Кліринг передбачає здійснення розрахунків, що ґрунтується на заліку взаємних вимог і зобов'язань та здійснюється банками за дорученням своїх клієнтів. Таким чином, клірингові розрахунки зменшують потребу в грошових коштах та спрощують обмін платежами (так як погашення зобов'язань здійснюється без фактичного руху коштів).

В Україні на сьогоднішній день існує проблема недосконалої нормативної бази, що регулює діяльність клірингових закладів, тому у практичній роботі підприємств даний вид здійснення розрахунків має незначну роль.

Крім того, Указом Президента України "Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва" [7], юридичні особи на спрощеній системі оподаткування не мають права застосовувати залік заборгованостей (розрахунки між ними можуть здійснюватися лише готівкою та безготівковими розрахунками). Отже, виходячи з даного нормативного акту, взаємозалік заборгованостей між платниками єдиного податку та їх дебіторами суперечить чинному законодавству.

Згідно із ЗУ "Про оподаткування прибутку підприємств" [4], господарська операція купівлі-продажу з наступним зарахуванням зустрічних вимог є бартерною (оскільки не передбачає зарахування грошових коштів на рахунки підприємств). Бартерні операції оформляються договорами міни. Нормативне регулювання бартерних операцій здійснюється Господарським кодексом України (ГКУ) [1] та Цивільним кодексом України (ЦКУ) [2]. Операції, що мають ознаки бартерних, додатково регулюються законами України "Про оподаткування прибутку підприємств" [4] та "Про регулювання товарообмінних (бартерних) операцій у галузі зовнішньоекономічної діяльності" [5].

Загальні положення щодо договору міни (бартеру) містяться у ст. 715 § 6 гл. 54 ЦКУ та ст. 293 § 6 ГКУ. Згідно договору міни (бартеру) кожна із сторін зобов'язується передати другій стороні у власність, повне господарське відання чи оперативне управління певний товар в обмін на інший товар. При чому кожна із сторін договору міни є продавцем того товару, який він передає в обмін, і покупцем товару, який він одержує взамін. Тому до договору міни (бартеру) застосовуються правила, що регулюють договори купівлі-продажу, поставки, контрактації, елементи яких містяться в договорі міни (бартеру), якщо це не суперечить законодавству і відповідає суті відносин сторін. Варто зазначити, що право власності на обмінювані товари переходить до сторін одночасно після виконання зобов'язань щодо передання майна обома сторонами. Порядок бартерних розрахунків поданий на рисунку 2.

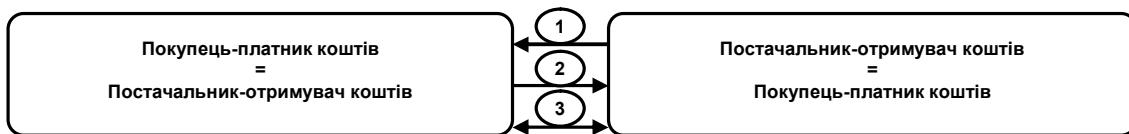

Рис. 2. Порядок здійснення розрахунків при бартері (товарному обміні)

1 – постачальник відвантажує продукцію (виконує роботи, надає послуги) та виписує рахунок-фактуру і податкову накладну; 2 – підприємство, що було покупцем, як постачальник відвантажує продукцію продавцю-підприємству, що було постачальником, та виписує покупцю рахунок-фактуру і податкову накладну; 3 – відвантаження продукції (виконання робіт, надання послуг) підприємствами одне одному, кожне з яких є одночасно і постачальником, і покупцем одне відносно іншого здійснюється в тотожній сумі.

Оформляються товарообмінні (бартерні) операції бартерним договором або договором, яким передбачається змішана форма оплати, тобто часткова оплата в натуральній формі.

При укладенні договору зі змішаною формою оплати в розділі "Ціна і загальна вартість договору (контракту)" зазначається:

1) зазначається ціна одиниці виміру товару і загальна вартість товару або загальна вартість виконаних робіт (наданих послуг), які постачаються згідно з договором з оплатою грошовими коштами, а також валюта платежу за цей товар (роботи, послуги);

2) загальна вартість поставок, оплата за якими передбачається в натуральній формі, виражається обов'язково в іноземній валюті групи 1 Класифікатора іноземних валют.

Як відомо, обмін товарами, роботами, послугами за договорами міни (бартеру) не опосередковується рухом грошових коштів, що є головною відмінністю цих договорів від договору купівлі-продажу. На це вказується і у визначенні бартеру, що міститься в п. 1.19 ст. 1 Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств" [4] – бартер "передбачає проведення розрахунків за товари (роботи, послуги) у будь-якій формі, іншій, ніж грошова, включаючи будь-які види заліку та погашення взаємної заборгованості, в результаті яких не передбачається зарахування коштів на рахунки продавця для компенсації вартості таких товарів (робіт, послуг)".

У зв'язку з тим, що товарообмінні операції створюють реальну можливість для товаровиробника заощаджувати на податкових платежах, зменшуючи тим самим надходження коштів до бюджету, держава активно вживає заходів щодо скорочення товарообмінних (бартерних) операцій у господарському обороті.

Отже, бартерна форма розрахунків є вигідною з точки зору покупця-постачальника, так як знижується використання готівкових грошових засобів і тим самим нівелюється вплив інфляційних процесів (борги знецінюються, так як залишаються у номінальній сумі). Недоліком даної форми розрахунків є те, що у деяких випадках існує потреба у перепродажі товарів, отриманих в результаті бартеру, так як вони не задовольняють інтереси підприємства (кількість або асортимент продукції не відповідає необхідному), що у свою чергу потребує додаткових витрат.

Варто зазначити, що існуючі обмеження на законодавчому рівні значно скорочують кількість підприємств, які користуються бартерною формою розрахунків.

Іншим способом як оплати, так і управління дебіторською заборгованістю є продаж заборгованості – уступка права вимоги, який може здійснюватися спеціалізованими факторинговими та форфейтинговими компаніями, а також банківськими установами. Найбільш розповсюдженим є факторинг, який полягає в купівлі факторинговою компанією або банком грошових вимог постачальника до покупців та їх інкасація за визначеною винагородою. Факторингова компанія купує у своїх клієнтів платіжні вимоги до покупців на умовах негайної оплати 80...90% вартості, зазначеної в договорі поставки, незалежно від терміну надходження виручки від покупців.

Суттєві переваги над факторингом має форфейтинг. Він є однією з форм кредитування зовнішньої торгівлі. Основною перевагою форфейтингу є те, що форфейтер бере на себе усі ризики, пов'язані з фінансовими операціями. Продавцем під час операцій форфейтингу, як правило, виступає експортер, що виконав свої зобов'язання за контрактом і який прагне отримати кошти за поставлену продукцію.

Використання інструментів уступки права вимоги дозволяє підприємству вирішувати наступні завдання:

- зведення до мінімальних сум недоотриманого доходу у зв'язку з неможливістю використання коштів, що інвестовані в дебіторську заборгованість;
- мінімізація фінансових ризиків, що пов'язані з можливістю збитків у разі неповернення коштів;
- мінімізація фінансових ризиків, пов'язаних з дефіцитом грошових коштів;
- зменшення втрат від інфляційного знецінення суми заборгованості;
- використання різних механізмів повернення боргу.

Наступним важливим інструментом, що не має достатньо широкого використання у практиці господарської діяльності підприємств України є застава. Застава – це спосіб забезпечення зобов'язання, за якого заставотримач здобуває право у випадку невиконання боржником зобов'язання одержати компенсацію за рахунок закладеного майна.

Не менш важливим способом розрахунків, на нашу думку, є розрахунки векселями. Вексель в сучасних умовах господарювання як фінансовий інструмент використовується в практиці розрахункових і кредитно-грошових відносин. Крім того, він є універсальним платіжним засобом, що створений для оформлення боргового зобов'язання. При оформленні заборгованості векселем, кредитор має додаткову можливість отримання грошових коштів шляхом продажу даного цінного паперу на фондовому ринку, що прискорює оборотність дебіторської заборгованості та в загальному сприяє ліквідації кризи неплатежів.

Варто зазначити, що вексельним законодавством України не встановлено жодних обмежень стосовно суми векселя (підприємство може виписати вексель на суму більшу вартості активів підприємства). На нашу думку, варто встановлювати обмеження суми векселя, зокрема, це може бути додатковим джерелом гарантії погашення дебіторської заборгованості. Проте законодавством передбачено, що платіж за векселем може здійснюватися лише в безготівковій формі.

Законом України "Про обіг векселів в Україні" [3] передбачено, що видавати переказні і прості векселі можна лише для оформлення грошового боргу за фактично поставлені товари, виконані роботи, надані послуги.

На момент видачі переказного векселя особа, зазначена у векселі як трасат, або векселедавець простого векселя повинні мати перед трасантом та/або особою, якій чи за наказом якої повинен бути здійснений платіж, зобов'язання, сума якого має бути не меншою, ніж сума платежу за векселем.

Умова щодо проведення розрахунків із застосуванням векселів обов'язково відображається у відповідному договорі, який укладається в письмовій формі. У разі видачі (передачі) векселя відповідно до договору припиняються грошові зобов'язання щодо платежу за цим договором та виникають грошові зобов'язання щодо платежу за векселем.

Відповідно до ст. 14 Закону України "Про цінні папери та фондовий ринок" [6] вексель – цінний папір, який посвідчує безумовне грошове зобов'язання векселедавця або його наказ третій особі сплатити після настання строку платежу визначену суму власнику векселя (векселедержателю).

Сферою застосування векселів у господарському обігу є: оплата за відвантажену продукцію, виконані роботи, надані послуги; видача простих векселів в оплату ввізного мита; оформлення операцій з давальницькою сировиною у зовнішньоекономічних відносинах; видача векселів під час ввезення майна як внеску іноземного інвестора до статутного фонду підприємства з іноземними інвестиціями. Розрізняють отримані векселі (рімесси) і видані векселі (акцепти, переказні векселі, тратти). Перші є майном, другі – чужим капіталом.

Векселі можуть бути прості або переказні та існують виключно у документарній формі.

Простий вексель (соло) – письмовий документ, який містить просту і нічим не обумовлену обіцянку векселедавця (боржника) сплатити векселедержателю (кредитору) зазначену грошову суму. Оплата векселя може бути забезпечена за допомогою його авалю банком, що значно спрощує процес продажу даного векселя до настання строку платежу. Порядок здійснення розрахунків простими векселями поданий на рисунку 3.

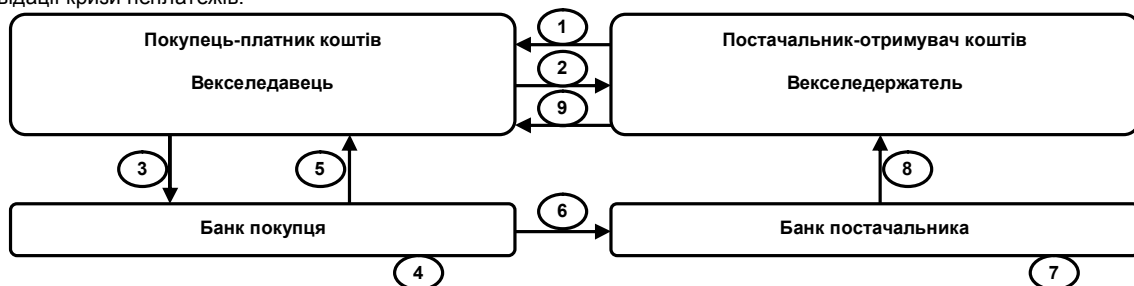

Рис. 3. Порядок здійснення розрахунків простими векселями

1 – постачальник відвантажує продукцію та випишує рахунок-фактуру, податкову накладну; 2 – векселедавець (покупець) передає вексель; 3 – покупець подає до банку, що його обслуговує, платіжне доручення; 4 – банк покупця списує з його рахунку кошти; 5 – банк покупця повідомляє покупця – власника рахунку про списання коштів; 6 – банк покупця передає платіжне доручення на відповідну суму до банку постачальника; 7 – банк постачальника (отримувача коштів) зараховує кошти на рахунок постачальника; 8 – банк постачальника повідомляє постачальника про надходження коштів на його рахунок; 9

– власник векселя – постачальник (векселедержатель) вручає погашений вексель векселедавцеві (покупцю).

Переказний вексель (тратта) – письмовий документ, який містить простий і нічим не обумовлений наказ векселедавця платнику сплатити певну суму грошей отримувачу. При використанні даної схеми розрахунків необхідно, щоб вексель був акцептований банком (або іншим надійним поручителем). За необхідності акцепт трасата може бути обмежений частиною вексельної суми. Порядок здійснення розрахунків переказними векселями поданий на рисунку 4.

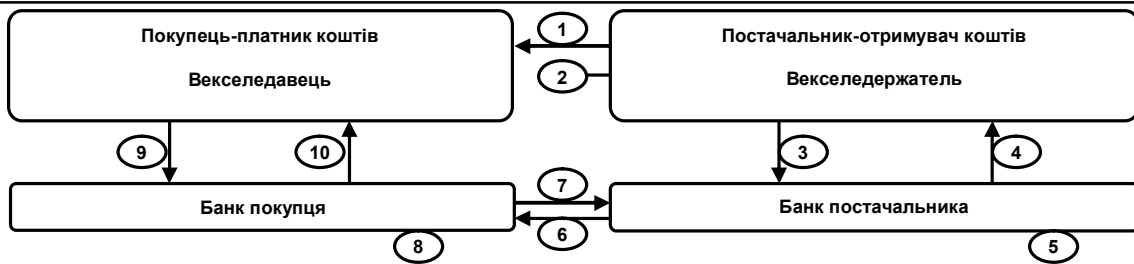

Рис. 4. Порядок здійснення розрахунків переказними вексями

1 – постачальник відвантажує продукцію та випишує рахунок-фактуру, податкову накладну; 2 – векседавець (покупець) передає вексель; 3 – постачальник (векселедержатель) передає банку, що його обслуговує, вексель покупця; 4 – банк постачальника оплачує вексель покупця та зараховує кошти на рахунок постачальника; 5 – банк постачальника стає власником векселя покупця; 6 – банк постачальника передає вексель покупця банку покупця; 7 – банк покупця оплачує вексель покупця та зараховує кошти на рахунок банку постачальника; 8 – банк покупця стає власником векселя покупця (векселедержатель); 9 – покупець сплачує гроші своєму банку (векселедержателю) за виданий вексель постачальнику; 10 – власник векселя банку покупця (векселедержатель) вручає погашений вексель векседавець (покупцю).

Отримання векселя підприємством здійснюється, як правило, в рахунок погашення (повного або часткового) існуючої на момент придбання дебіторської заборгованості. Отже, отримання векселя означає для його набувача трансформацію визначеної суми заборгованості дебітора у вексельну вимогу: спочатку – вихідного боржника (при отриманні як простого, так і переказного векселя), а надалі (у разі отримання переказного векселя), після акцепту – сторонньої відносно трансформованого зобов'язання особи, визначеної в документі як платник. Вихідна дебіторська заборгованість може бути погашена боржником також шляхом передавання кредитором векселя за індосаментом.

При відображенні векселя в бухгалтерському обліку набувача виходять з позиції, що вексель є цінними папером, і, відповідно, виступає об'єктом громадянських прав – майном векселедержателя, а значить, придбання документа в обліку векселедержателя (його власника) відображають, приймаючи за основу методику обліку отримання у власність майна. При цьому враховують, що вексель містить в собі просте і нічим не обумовлене зобов'язання оплатити визначену суму грошей у визначений строк, тобто містить у собі борг, у часі ніяк не пов'язаний із зобов'язаннями, які передували його появі. Отже, юридичними наслідками факту отримання векселя будуть: погашення визначеної суми раніше існуючої заборгованості векседавця зовсім нового характеру – дебіторської заборгованості боржника за векселем.

Якщо до отримання векселя у його набувача не існувало непогашеної дебіторської заборгованості векседавця чи індосанта або отримання векселя здійснюється не в рахунок погашення вказаного боргу, а в рахунок попередньої оплати товарів, то в обліку набувача векселя одночасно з виникненням зобов'язання по ньому повинна знайти відображення поява кредиторської заборгованості перед векседавцем або індосантом [с. 89-90, 9].

На нашу думку, при розрахунках вексями важливе значення має той факт, що підприємство-векселетримач має можливість продати отриманий вексель до настання строку його погашення. Проте сама видача векселя не свідчить про виконання зобов'язань за договором, так як компенсація вартості поставлених товарів (виконаних робіт, наданих послуг) у даному випадку не здійснюється, а лише відбувається заміна зобов'язань. Видача векселя не призводить до зміни ресурсів ні у покупця, ні у продавця, тому заборгованість за векселем є заборгованістю за поставлений товар, яка погашається після оплати векселя.

При чому, важливим моментом, на який необхідно акцентувати свою увагу підприємствам є економічна надійність векселя, тобто впевненість у його сплаті у

визначені строки. Це викликає певні труднощі та додатковий обсяг роботи з приводу перевірки економічного становища клієнта та осіб-індосантів, на яких здійснено передавальний запис. Хоча світовий досвід підтверджує перевагу вексельної форми розрахунків, в Україні векселі ще не посіли відповідного місця у платіжній системі.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

На нашу думку, підприємства під час здійснення розрахунків не повинні обмежуватися та використовувати лише один із зазначених видів оплати, а використовувати максимально ефективні для них види оплати, які прискорять розрахунки між ними. Проте у зв'язку з тим, що традиційні форми розрахунків у деяких випадках сповільнюють товарно-грошового обміну і, таким чином, негативно впливають на його ефективність метою подальших досліджень є розгляд інноваційних платіжних інструментів.

Список використаної літератури:

1. Господарський Кодекс України [Електронний ресурс] : затв. ВРУ 16.01.2003 р. № 436-IV. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
2. Цивільний Кодекс України [Електронний ресурс]: затв. ВРУ від 16.01.2003 р. № 435-IV. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
3. Про обіг векселів в Україні [Електронний ресурс]: Закон України: затв. ВРУ від 05.04.2001 р. № 2374-III. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
4. Про оподаткування прибутку підприємств [Електронний ресурс]: Закон України: затв. ВРУ від 28.12.1994 р. № 334/94-ВР. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
5. Про регулювання товарообмінних (бартерних) операцій у сфері зовнішньоекономічної діяльності [Електронний ресурс]: Закон України : затв. ВРУ від 23.12.1998 р. № 351-XIV. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
6. Про цінні папери та фондовий ринок [Електронний ресурс]: Закон України: затв. ВРУ від 23.02.2006 р. № 3480-IV. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
7. Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва" [Електронний ресурс]: Указ Президента України від 3.07.1998 р. № 727/98. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
8. Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті [Електронний ресурс]: затв. Постановою Правління НБУ від 21.01.2004 № 22. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
9. Яремко І.І. Економічні категорії в методології обліку [Текст]: монографія / І.І. Яремко. – Львів: Каменяр, 2002. – 192 с.

ТОПОРКОВА Олена В'ячеславівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри бухгалтерського обліку та аудиту Харківського державного університету харчування та торгівлі

Наукові інтереси:

– облік, аналіз та аудит дебіторської заборгованості

ЄВЛАШ Тетяна Олександрівна – аспірант кафедри бухгалтерського обліку та аудиту Харківського державного університету харчування та торгівлі

Наукові інтереси:

– облік, аналіз та аудит дебіторської заборгованості